

Wyrok z dnia 24 września 2001 r.

II UKN 554/00

Termin do zgłoszenia żądania umieszczenia w spisie osób uprawnionych do rekompensaty wzrostu emerytury lub renty z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, przewidziany w art. 18 ust. 4 ustawy z dnia 6 marca 1997 r. o zrekompensowaniu okresowego niepodwyższania płac w sferze budżetowej oraz utraty niektórych wzrostów lub dodatków do emerytur i rent (jednolity tekst: Dz.U. z 2000 r. Nr 23, poz. 294), który upłynął z dniem 12 kwietnia 1997 r., jest terminem zawitym prawa materialnego, który nie podlega przywróceniu.

Przewodniczący SSN Beata Gudowska (sprawozdawca), Sędziowie SN:
Krystyna Bednarczyk, Andrzej Wróbel.

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu w dniu 24 września 2001 r. sprawy z wniosku Genowefy R. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w B.-B. o świadectwa rekompensacyjne, na skutek kasacji wnioskodawczyni od wyroku Sądu Apelacyjnego w Katowicach z dnia 20 stycznia 2000 r. [...]

o d d a l i ł kasację.

U z a s a d n i e n i e

Genowefa R. w dniu 26 listopada 1990 r. złożyła w organie rentowym - Oddziale Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w B.-B. wniosek o rentę inwalidzką, do którego dołączyła świadectwo wykonywania pracy w charakterze szlifierza - ostrza-
rza w okresach od dnia 2 września 1969 r. do dnia 16 maja 1970 r. i od dnia 1 lutego 1972 r. do dnia 30 czerwca 1986 r., czyli przez ponad 15 lat. Decyzją z dnia 18 stycznia 1991 r. została jej przyznana renta, lecz bez wzrostu z tytułu wykonywania pracy w szczególnych warunkach, przewidzianego wówczas w art. 54 ust. 1 pkt 2 i ust. 2 ustawy z dnia 14 grudnia 1982 r. o zaopatrzeniu emerytalnym pracowników i ich rodzin (Dz.U. Nr 40, poz. 267 ze zm.) w związku z § 16 rozporządzenia Rady Mi-

nistrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 8, poz. 43 ze zm.). W dniu 29 stycznia 1998 r. ubezpieczona złożyła wniosek o umieszczenie jej na liście osób uprawnionych do nabycia świadczeń rekompensacyjnych, znajdujący oparcie w przepisie art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 6 marca 1997 r. o zrekomensowaniu okresowego niepodwyższania płac w sferze budżetowej oraz utraty niektórych wzrostów lub dodatków do emerytur i rent. Decyzją z dnia 22 kwietnia 1998 r. Oddział Zakładu Ubezpieczeń Społecznych odmówił uwzględnienia tego wniosku, wskazując, że został złożony po upływie sześciu miesięcy od wejścia w życie powyższej ustawy, a więc po terminie określonym w jej art. 18 ust. 4.

Sąd Okręgowy, rozpoznając odwołanie od tej decyzji, stwierdził, że brak podstawy prawnej do zrekomensowania ubezpieczonej utraty wzrostu renty, do którego nie była uprawniona przed dniem 15 listopada 1991 r., a ponadto, że zawity termin zgłoszenia wniosku załatwionego zaskarżoną decyzją nie ulega przywróceniu.

W apelacji ubezpieczona, domagając się zmiany wyroku i uwzględnienia wniosku, zarzuciła Sądowi pierwszej instancji błąd w ocenie prawnej uchybionego przez nią terminu, podnosząc, że „choć wprowadzie jest to termin ustawowy, to nie prekluzyjny, zatem może być przywrócony na ogólnych zasadach”.

Sąd Apelacyjny dostrzegł, że w aktach rentowych znajduje się świadectwo pracy, po którego złożeniu organ rentowy był zobligowany do ustalenia przyznanego ubezpieczonej świadczenia odpowiedniego wzrostu, czego jednak nie uczynił na skutek przeoczenia. W bezspornym stanie faktycznym podzielił ocenę prawną Sądu pierwszej instancji i przyjął, że ubezpieczona nie jest osobą uprawnioną do rekompensaty, gdyż nie pobierała wzrostu renty, a gdyby nawet przyjąć takie jej uprawnienie, to wygasło ono z dniem 12 kwietnia 1997 r., po upływie nieprzywracalnego terminu z art. 18 ust. 4 ustawy z dnia 6 marca 1997 r. Wyrokiem z dnia 6 marca 2000 r. Sąd drugiej instancji apelację oddalił.

Kasację od tego wyroku ubezpieczona oparła na podstawie naruszenia prawa materialnego przez błędną wykładnię art. 3 ust. 2 ustawy z dnia 6 marca 1997 r. o zrekomensowaniu utraty niektórych wzrostów lub dodatków do emerytur i rent podnosząc, że wzrost świadczenia nie został jej przyznany wyłącznie na skutek błędu organu rentowego oraz art. 18 ust. 4 tej ustawy twierdząc, że przewidziany w tym przepisie termin nie jest terminem zawitym, gdyż z ustawy nie wynika, aby po upływie tego terminu uprawnienia ubezpieczonych wygasły, lecz tylko „terminem do do-

konania określonej czynności, który może zostać przywrócony".

Sad Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja jest usprawiedliwiona w zakresie odnoszącym się do naruszenia przepisu art. 3 ustawy z dnia 6 marca 1997 r. o zrekomensowaniu okresowego niepodwyższania płac w sferze budżetowej oraz utraty niektórych wzrostów lub dodatków do emerytur i rent (jednolity tekst: Dz.U. 2000 r. Nr 23 poz. 294). Skarżąca trafnie wytknęła Sądowi Apelacyjnemu błąd co do odmowy zastosowania tego przepisu w przedstawionych przez nią okolicznościach faktycznych. Zaprezentowany bowiem w zaskarżonym wyroku pogląd prawny, jakkolwiek nieodosobiony, nie znalazł ostatecznie aprobaty w uchwale Pełnego Składu Izby Administracyjnej, Pracy i Ubezpieczeń Społecznych Sądu Najwyższego z dnia z dnia 20 grudnia 2000 r., III ZP 29/2000 (OSNAPiUS 2001 nr 12, poz. 418), potwierdzającej prawo do zrekomensowania utraty wzrostów lub dodatków z tytułu pracy w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze nawet tych emerytów lub rencistów, którzy przed dniem wejścia w życie ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent, o zasadach ustalania emerytur i rent oraz o zmianie niektórych ustaw (Dz.U. 1991 r. Nr 104 poz. 450 ze zm.) nie złożyli wniosków o przyznanie tych świadczeń, lecz byli do nich uprawnieni na podstawie przepisów wymienionych w art. 1 tej ustawy.

Należy jednak przyjąć, że ubezpieczona, która po przepracowaniu ponad 15 lat w szczególnych warunkach była uprawniona do odpowiedniego wzrostu renty, nie mogła tego uprawnienia dochodzić po uchwaleniu art. 21 ust. 4 ustawy z dnia 17 października 1991 r. o rewaloryzacji emerytur i rent oraz zmianie brzmienia rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. przez § 1 pkt 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 21 maja 1996 r., zmieniającego rozporządzenie w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (Dz.U. Nr 63, poz. 292), w którym nie przewidziano żadnych wzrostów świadczeń. To jej uprawnienie nie wygasło jednak, lecz uległo konwersji na rekompensatę przewidzianą w art. 3 ust. 2 ustawy z dnia z dnia 6 marca 1997 r. w formie nieodpłatnego nabycia świadczeń rekompensacyjnych, a po zmianie art. 2 ustawy przez art. 1 ustawy z dnia 23 lipca 1999 r. o zmianie (od dnia 15 września 1999 r.) ustawy o zrekomensowaniu (Dz.U. 1999 r. Nr 72, poz. 801) - kwoty pieniężnej. W związku z tym powstała konieczność przedstawienia tytułu do uzyska-

nia rekompensaty w trybie przewidzianym w art. 2 w związku z art. 17 i 18 ust. 2 ustawy o zrekompesowaniu celem umieszczenia w spisie uprawnionych, w odniesieniu do emerytów i rencistów sporządzanym przez kierowników organów właściwych w sprawach emerytur i rent w terminie do dnia 30 września 1997 r. (ustalonym od dnia 15 września 1997 r. przez art. 1 ustawy z dnia 28 sierpnia 1997 r. o zmianie ustawy o zrekompesowaniu - Dz.U. 1997 r. Nr 107, poz. 691). Oczywiście było, że na podstawie danych znajdujących się w ZUS, organ ten uwzględnił wszystkie te osoby, którym wypłacał wzrosty świadczeń, natomiast osoby, które wzrostów nie pobierały, wymykały się ewidencji i były pomijane na listach uprawnionych do bezpłatnego nabycia świadectw rekompensacyjnych. Uwzględnienie ich nazwisk stało się możliwe tylko w drodze wniosku, o którym mowa w art. 18 ust. 4 ustawy. Co więcej, osobom tym pozostawał tylko ten wniosek, gdyż nie mogły już domagać się przyznania wzrostów świadczeń jako uprawnień nie przewidzianych w obowiązującym prawie. Pominięcie na liście mogło być sprostowane na podstawie wniosku zgłoszonego w czasie określonym w art. 18 ust. 4 ustawy z dnia 6 marca 1997 r. - w terminie 8 miesięcy od dnia jej wejścia w życie - czyli przed dniem 12 kwietnia 1997 r. Terminu tego skarżąca nie dochowała. Wobec jego uchybienia podniosła w kasacji, że termin ten - jako "termin ustalony jedynie do dokonania określonej czynności" - może być przywrócony, albowiem po jego upływie jej uprawnienie nie wygasło.

Pogląd ten jest błędny i w tym zakresie kasacja nie zasługuje na uwzględnienie. Sąd Apelacyjny prawidłowo wyłożył przepis art. 18 ust. 4 ustawy u dnia 6 marca 1997 r. i trafnie ocenił charakter prawny przewidzianego w nim terminu jako terminu prawa materialnego, w doktrynie i judykaturze identyfikowanego z terminem prekluzyjnym (zawitym terminem prawa cywilnego). O jego charakterze decyduje to, że jest to termin kalendarzowy, czyli oznaczony ścisłą datą (6 miesięcy od wejścia ustawy w życie) i dotyczy realizacji konkretnego uprawnienia (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 30 stycznia 1961 r., 1 CR 196/60, OSN 1962 nr 11, poz. 58; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 3 kwietnia 2000 r., I CKN 1447/98, OSNC 2000 nr 7-8, poz. 137). Z prekluzyjnego charakteru tego terminu, przy całym zróżnicowaniu terminów zawitych w prawie cywilnym, wynika, że ich upływ powoduje niemożność realizowania ograniczonego tym terminem prawa (uprawnienia) lub wygaśnięcie roszczenia (tak uchwała SN z 15 października 1997 r., III CZP 43/97, OSNIC 1998 nr 3, poz. 35 z powołaniem się na wcześniejsze orzecznictwo; por. także uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 19 lutego 1997 r., I KZP

38/96, OSNKW 1997 nr 3-4, poz. 18).

Po upływie terminu prekluzyjnego nie jest także dopuszczalne uwzględnienie powództwa (wniosku), jeżeli przepis nie przewiduje możliwości nieuwzględnienia przekroczenia terminu. Prekluzja jest uwzględniana z urzędu jako "stan prawny" roszczenia, zatem próba realizacji prawa po upływie ustalonego terminu skutkuje tylko tym, że właściwy organ (organ rentowy, a następnie sąd) rozstrzygają sprawę merytorycznie i - stwierdzając niedopuszczalność uwzględnienia wniosku - orzekają o jego oddaleniu. Nie ma w tym wypadku podstaw do formalnego orzeczenia o odrzuceniu wniosku spóźnionego, gdyż sam wniosek nie jest ograniczony żadnym terminem procesowym (por. § 4 rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 7 lutego 1983 r. w sprawie postępowania o świadczenia emerytalno-rentowe i zasad wypłaty tych świadczeń - Dz.U. Nr 10, poz. 49 ze zm. oraz art. 199 KPC).

W konsekwencji należy stwierdzić, że termin przewidziany w art. 18 ust. 4 ustawy z dnia 6 marca 1997 r. o zrekompensowaniu okresowego niepodwyższania płac w sferze budżetowej oraz utraty niektórych wzrostów lub dodatków do emerytur i rent, jako termin prawa materialnego nie ulega przedłużeniu, zawieszeniu lub przerwaniu, jak też nie istnieją podstawy do jego przywrócenia (por. uchwałę składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 14 marca 1986 r., III PZP 8/86, OSP 1987 nr 1, poz. 19). Wprawdzie niekiedy przyjmuje się w judykaturze (co jest krytykowane przez piśmiennictwo) za dopuszczalne jego nieuwzględnienie ze szczególnych względów dyktowanych zasadami współżycia społecznego (art. 5 KC), jednak naruszenia tego przepisu w kasacji nie wytknięto.

Mając te okoliczności na względzie, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji (art. 393¹² KPC).

N o t k a

W późniejszej **uchwale z dnia 17 kwietnia 2002 r., III ZP 22/01 (OSNAPiUS 2002 r. nr 13, poz. 312)**, Sąd Najwyższy potwierdził wykładnię przedstawioną w publikowanym wyżej wyroku, uznając że żądanie zamieszczenia w spisie osób uprawnionych do rekompensat nie może być skutecznie zgłoszone po upływie ośmiomiesięcznego terminu określonego w art. 18 ust. 4 ustawy z dnia 6 marca 1997 r. o zrekompensowaniu okresowego niepodwyższania płac w sferze budżetowej oraz utraty niektórych wzrostów lub dodatków do emerytur i rent (jednolity tekst: Dz.U. z 2000 r. Nr 23, poz. 294).

=====